

„Z ekologią za Pan Brat”

Teresa Supernak¹

Scenariusz zajęć pozalekcyjnych dla koła plastyczno-ekologicznego opracowany na podstawie programu autorskiego „O ekologii poprzez sztukę”²

Bloki tematyczne programu:

Walory środowiska przyrodniczego najbliższej okolicy.

Ochrona środowiska lokalnego.

Formy informacji wizualnej w ekologii.

Cel ogólny

Zainteresowanie młodzieży szkolnej problematyką ekologii i ochrony przyrody w środowisku lokalnym i podnoszenie jej świadomości w zakresie:

- **dostrzegania negatywnego wpływu na środowisko i podejmowanie prób zmiany swoich przyzwyczajeń i innych,**
- **kształtowania aktywnej postawy i poczucia odpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego w swoim najbliższym otoczeniu.**

Cele szczegółowe

Uczeń potrafi:

- dostrzec cechy krajobrazu najbliższej okolicy,
- wymienić przykłady miejsc chronionych w najbliższym rejonie (rezerwat, park krajobrazowy, park narodowy),
- omówić jakie znaczenie mają obszary chronione,
- dostrzec skutki negatywnych zachowań ludzi odwiedzających miejsca o dużych walorach turystyczno-przyrodniczych,
- wskazać główne źródła zanieczyszczeń środowiska lokalnego,
- przeprowadzić obserwacje, badania stanu czystości wody, powietrza, środowiska lądowego (w swojej miejscowości/najbliższej okolicy),
- ocenić relacje w jakich pozostaje człowiek z otaczającą go przyrodą,

---

¹ Nauczyciel geografii, przyrody, sztuki; społeczny opiekun koła plastyczno-ekologicznego „Ekoplastycy” w ZS nr 2 w Niegowonicach.

² Program „O ekologii poprzez sztukę” opracowałam zgodnie z *Podstawą Programową dla III etapu kształcenia* Rozporządzenie MENiS z 26. 02. 2002 r. z późniejszymi zmianami (DZ.U. z dn. 9 V 2002 r. poz. 458). Program uwzględnia treści ścieżki ekologicznej i regionalnej; jest ściśle związany z najbliższym środowiskiem (dom, miejscowość, gmina), pozwala poznać walory przyrodnicze miejsca zamieszkania i okolicy. Stanowi integralną część Programu Wychowawczego Szkoły, który zakłada kształtowanie właściwych postaw etycznie-moralnych, twórczych, kreatywnych. Program przeznaczony jest do realizacji z uczniami gimnazjum, którzy są zainteresowani ekologią oraz sztuką/plastyką, na zajęciach pozalekcyjnych odbywających się cyklicznie w ciągu roku szkolnego – co tydzień 2 godziny lekcyjne.

Program autorski opublikowałam na łamach portalu edukacyjnego eduForum (www.eduforum.pl)

- wymienić działania proekologiczne i zaproponować nowe,
- opracować listę prostych działań mogących zmniejszyć indywidualny negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze,
- przedstawić wyniki pracy w formie opisowej, graficznej, plastycznej.
- pracować w grupie – jest odpowiedzialny za wyniki wspólnej pracy.

Adresaci: uczestnicy zajęć koła plastyczno-ekologicznego (uczniowie klas I-III gimnazjum).

Forma pracy: grupowa, indywidualna.

Metody: podająca (pogadanka), problemowe (metody aktywizujące i operatywne), praktyczne (ćw. techniczne, metody badawcze).

Środki dydaktyczne: kompas, mapa przyrodniczo-turystyczna regionu, szkic/plan miejscowości, karty pracy z załącznikami, literatura pomocnicza, regulamin konkursu proekologicznego, inne materiały: odpady – różne opakowania, kartki A4, pisaki.

Ocenianie pracy uczestników zajęć³:

- podstawowe kryterium oceny – pomysłowość w rozwiązywaniu problemów; inne: stopień zaangażowania w realizację zadania/ zadań, umiejętność pracy w grupie, umiejętność prezentacji efektów swojej pracy,
- ocenia nauczyciel lub uczniowski zespół sędziowski wraz z nauczycielem,
- przewidziane: oceny punktowe, pochwały oraz samoocena.

Efekty końcowe:

- wystawa pokonkursowa prac plastycznych,
- materiały wypracowane metodą projektów: plakaty, wykresy, schematy, tabele,
- dokumentacja dotycząca propozycji opieki nad fragmentem przyrody w swojej miejscowości.

Narzędzia ewaluacyjne:

- miniankieta dla uczniów,
- pytania sprawdzające wiedzę ekologiczną ucznia.

Miejsce, czas realizacji:

- dwu-trzygodzinne zajęcia w terenie – w pobliżu szkoły,
- dwugodzinne zajęcia w sali lekcyjnej .

Termin realizacji: marzec, kwiecień.

Literatura wykorzystana:

Z. Czaińska, Z. Wojtkowicz. *Aktywne metody w edukacji geograficznej*. Część I. Toruń 2002, Wyd. Stowarzyszenie Oświatowców Polskich.

Z. Czaińska, Z. Wojtkowicz. *Aktywne metody w edukacji geograficznej*. Część II. Toruń 2001, Wyd. SOP.

Metody aktywne. [W:] *Książka nauczyciela zintegrowana z podręcznikiem „Mój świat”*. Gdańsk 2003, Wyd. M. Rożak.

---

³ Nauczyciel przygotowuje **kartę osiągnięć ekoplastyków**. Zapisuje w niej oceny punktowe, pochwały/informacje o pracy wyróżniających się uczniów, podczas zajęć z cyklu „Z ekologią za pan brat”. Odnawia również ich udział w konkursie proekologicznym, akcji ekologicznej, Uzupełniana na bieżąco karta osiągnięć pozwoli nauczycielowi wyłonić najaktywniejszych ekoplastyków, a następnie wyróżnić ich na apelach szkolnym z okazji Dnia Ziemi. Można dla nich przygotować dyplomy, upominki.

DZIAŁAMY PROEKOLOGICZNIE – „SZKOLNY RECYKLING”

Miejsce realizacji/ termin: zajęcia w sali ekoplastyków; na początku marca.

Metody: burza mózgów, analiza SWOT.

Formy pracy: praca grupowa.

Środki dydaktyczne: karty pracy, regulamin konkursu proekologicznego oraz odpady.

Czas trwania zajęć: 2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć:

Faza wprowadzająca (10 min.)

- Zapoznanie uczniów z planem zajęć.
- Wprowadzenie do tematu.
- Podział ekoplastyków na 4 grupy.
- Rozdanie *kart pracy nr 1*.
- Objaśnienie poleceń.

Faza realizacyjna (40 min.)

Uzupełnianie kart pracy:

- Uczniowie uzupełniają zad. 1a wykorzystując dotychczas zdobytą wiedzę i własne doświadczenia oraz wykonują zad.1b – metodą burzy mózgów tworzą pomysły dotyczące ponownego wykorzystania odpadów (nauczyciel rozdaje każdej grupie inne opakowania tekturowe, plastikowe). Uczniowie dokonują analizy pomysłów i wybierają ten, który ich zdaniem jest najlepszy.
- Uczniowie uzupełniają schemat – dokonują analizy i oceny zagadnienia „Czy opakowania stanowią problem dla człowieka XXI wieku?”

Faza podsumowująca (10 – 15 min.)

- Omówienie zdań 1a,1b przez liderów.
- Wybór najlepszego pomysłu na wykorzystanie rzeczy bezużytecznych – ocenia nauczyciel z zespołem sędziowskim (ocena punktowa).
- Wspólna analiza schematów SWOT. Wnioski.
- Komentarz nauczyciela dotyczący działań proekologicznych – **recyklingu**, „**szkolnego recyklingu**” – nauczyciel informuje uczniów, że na kolejnych zajęciach będą wykonywać prace plastyczne z odpadów.

W końcowej fazie zajęć (10 min.)

1) Wyznaczam grupy tematyczne, które będą pracowały metodą projektów przez 3 tygodnie. Wyjaśniam przygotowaną wcześniej instrukcję do projektu. Sugeruję poszczególnym grupom, w jaki sposób można zbadać problem, zdobyć wiedzę na dany temat. Proponuję: bezpośrednie obserwacje, wywiady, ankiety,...

Przykładowe zadania samodzielnie realizowane przez uczniów, przygotowane i koordynowane przez nauczyciela:

I gr. – *Walory przyrodnicze Niegowonic .*

II gr. - *Lokalne zanieczyszczenia wód, powietrza.*

III gr. – *Składowanie odpadów stałych. „Dziki” wysypiska.*

IV gr. – *Stan ekologicznej świadomości społeczności lokalnej.*

2) Zapoznają ekoplastyków z regulaminem szkolnego konkursu proekologicznego, który organizują z myślą o Dniu Ziemi (efektem będzie wystawa pokonkursowa).

Moje propozycje:

- konkurs plastyczny pod hasłem „Moda na przydomowe ogrody” lub
- konkurs recyklingowy – zaprojektowanie i wykonanie wg własnych pomysłów: zabawek, przedmiotów użytkowych, dekoracyjnych z odpadów stałych (śmieci!).

3) **Ewaluacja.** Nauczyciel rozdaje karki uczestnikom zajęć z prośbą o ich wypełnienie:

Na czym polega recykling? .....

Oceń dzisiejsze zajęcia, stosując 6-stopniową skalę oceniania – .....

KARTA PRACY nr 1

Zadanie nr 1

a) Człowiek przekształca środowisko, a potem podejmuje działania mające na celu chronić składniki krajobrazu. Podkreście te, które dominują w waszej miejscowości lub gminie; dodatkowe dane/informacje wpiszcie w miejsce kropek, np. jeśli w gminie znajduje się rezerwat przyrody to podajcie jego nazwę.

DZIAŁAŁANIA PROEKOLOGICZNE:

- Wyznaczanie miejsc do składowania śmieci .....
- Segregacja śmieci .....
- Formy ochrony przyrody:
- – park krajobrazowy .....
- – rezerwat (-y) przyrody .....
- Likwidacja „dzikich” wysypisk .....
- Otaczanie się zielenią (ogrody, balkony) .....
- Likwidacja zakładów przemysłowych
tzw. „trucielei” środowiska .....
- Akcje ekologiczne .....
- Recykling .....
- Centralne ogrzewanie na gaz .....
- Inne .....

b) Podajcie przykład(-y) ponownego wykorzystania odpadów w warunkach domowych / szkolnych, tzn. jak można w pozyteczny sposób wykorzystywać rzeczy bezużyteczne? Liczy się pomysłowość.

Zadanie 2. Przeczytajcie poniższy tekst, a następnie wykonajcie polecenie.

„Czterooosobowa rodzina produkuje rocznie około pół tony śmieci. Wśród nich przeważają tekturowe, plastikowe opakowania. Wielkim zagrożeniem dla przyrody są tworzywa sztuczne, które będą zalegać kilkaset lat, zanim zostaną rozłożone.”

Czy opakowania stanowią problem dla człowieka XXI wieku? Dokonajcie analizy i oceny problematycznych opakowań metodą SWOT.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
S	W
O	T
KORZYŚCI, SZANSE	ZAGROŻENIA

Walory krajobrazowe naszej miejscowości – zajęcia w terenie

Każda miejscowość posiada ciekawy zakątek, który przyciąga miejscową ludność lub turystów. Może to być, np. wzgórze (wapienny ostaniec), biwak leśny, park miejski, zbiornik wodny. Bardzo często świadomość ekologiczna tych, którzy odwiedzają atrakcyjne miejsca jest niewielka. Świadczą o tym papierki, puszki, butelki i woreczki plastikowe rzucone byle gdzie. Źle postępują dorośli, źle postępuje młodzież. Źłe postępowanie młodych ludzi można tłumaczyć złymi wzorcami ze strony dorosłych, młodzieńczą przekorą. My – nauczyciele stawiamy sobie za cel wypracować u młodych ludzi nawyk dbania o własne środowisko.

Udajemy się z młodzieżą do takiego właśnie miejsca, aby na podstawie wnikliwej obserwacji dokonać oceny relacji: człowiek → przyroda .

Miejsce realizacji/termin: zajęcia w terenie; koniec marca

Metody: praktyczna, burza mózgów, drama

Formy pracy: praca grupowa, indywidualna

Środki dydaktyczne: kompas, karty pracy z załącznikiem, mapa turystyczna regionu.

Czas trwania zajęć: 2-3 godziny

Przebieg zajęć:

Faza wprowadzająca (10 min.)

- Zapoznanie uczniów z tematem i planem zajęć.
- Przypomnienie zasad bezpieczeństwa podczas zajęć.
- Wstępna pogadanka na temat walorów krajobrazowych miejsca, w którym odbywają się zajęcia; przypomnienie wiadomości o formach ochrony przyrody.

Przykładowy opis miejsca, w którym przeprowadzam zajęcia:

KROMOŁOWIEC ze słynnymi serpentynami niegowonickimi – świetny punkt widokowy, enklawa Jury wcinająca się w Wyżynę Śląską z ciekawymi obiektami

przyrody ożywionej i nieożywionej. Na uwagę zasługują ostańce wapienne z siedliskiem rośliny objętej całkowitą ochroną – dziewięciszem bezłodygowym oraz innymi roślinami: rozchodnikiem, skalnicą, jaskrem skalnym. Tutaj lub na pobliskich polach można spotkać przedstawiciela gadów – jaszczurkę zwinkę. Kromołowiec leży w granicach Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”. Jest miejscem jednodniowych weekendowych wypadów mieszkańców Zagłębia, miejscem całodniowych pikników, miejscem odpoczynku dla kierowców oraz spotkań przy ognisku. Proponuje się utworzyć rezerwat częściowy „Kromołowiec” Kilkanaście kilometrów stąd znajduje się rezerwat „Góra Chełm”.

- Podział ekoplastyków na grupy trzyosobowe.
- Rozdanie kart pracy nr 2 z załącznikiem – szkicem/planem miejscowości.
- Objasnienie poleceń. Poinformowanie uczniów, że ocenie (punktacji) będą podlegać zadania: zad. 1 – nauczyciel oceni szkice uzupełnione przez uczniów; zad. 3, 4 – nauczyciel z zespołem sędziowskim dokona wyboru najciekawszych pomysłów, w tym pomysłu na reklamę. Ustalenie czasu na przygotowanie reklamy oraz na jej prezentację.

Faza realizacyjna (45 min – 60 min)

- Uczniowie pracują w grupach – wykonują zad. 1, oddają szkice do sprawdzenia nauczycielowi, a następnie uzupełniają zad. 2 i 3.
- Uczniowie indywidualnie przygotowują krótki występ – wykonują zad.4; ich zadaniem jest „wejście w rolę”, tj. w postać reklamującą swoją miejscowość na tle otaczającej przyrody.

Faza podsumowująca (15 min)

Liderzy grup przedstawiają wyniki pracy w grupie.

Chętne osoby przedstawiają propozycję reklamy swojej miejscowości.

Powołany zespół ekspertów ocenia i dokonuje wyboru:

- najlepszego pomysłu, działania podjętego na rzecz ochrony przyrody w miejscu zajęć oraz najciekawszej reklamy (nauczyciel wpisuje pochwały, oceny punktowe).

Ewaluacja. Nauczyciel rozdaje karki uczestnikom zajęć z prośbą o ich wypełnienie:

Wymień 3 rośliny objęte ochroną w miejscu dzisiejszych zajęć .....

Oceń zajęcia w terenie, stosując 6-stopniową skalę oceniania - .....

KARTA PRACY nr 2

Zadanie 1

- Zorientujcie szkic Niegowonic (załącznik), a następnie zaznaczcie Kromołowiec (punkt widokowy) miejsce, w którym się znajdujemy.
- Zaznaczcie charakterystyczne składniki krajobrazu naturalnego oraz przekształconego przez człowieka – dla ww. miejsca, dla waszej miejscowości – po uprzednim opracowaniu legendy.

Zadanie 2

Podajcie przykłady negatywnych zachowań ludzi odwiedzających Kromołowiec oraz zanotujcie skutki tych zachowań.

NEGATYWNE ZACHOWANIA	→	.....
	→	.....
	→	.....
	→	.....
	→	.....
	→	.....

Zadanie 3

Jesteście ekspertami d/s ekologii zatrudnionymi w UMiG w Łazach. Jakie działania podejmiecie na rzecz ochrony przyrody w Kromołowcu? Swoje pomysły zapiszcie poniżej. Dokonajcie analizy pomysłów i wybierzcie 2, które waszym zdaniem są najlepsze.

.....		
.....	↑	.....
.....	↑	.....
GIEŁDA POMYSŁÓW		
.....	↓	.....
.....	↓	.....
.....		

Zadanie 4

„Wejdź w rolę” (każdy z was utożsamia się z postacią reklamującą Niegowonice) W reklamie uwzględnij walory przyrodnicze Kromołowca oraz możliwości agroturystyczne naszej miejscowości.

EKOPLASTYCY MYŚLĄ GLOBALNIE, DZIAŁAJĄ LOKALNIE!

Miejsce realizacji/ termin: zajęcia w sali ekoplastyków; pierwsza połowa kwietnia.

Metody: metoda projektów, róża diagnostyczna, ćw. praktyczne.

Formy pracy: praca grupowa/zespołowa.

Środki dydaktyczne: załącznik, literatura pomocnicza, kartki A4, pisaki.

Czas trwania zajęć: 4godz. lekcyjne – 2 spotkania z ekoplastykami lub 2 godz. lekcyjne.

Uwaga: Można z czegoś zrezygnować.

Przebieg zajęć:**Faza wprowadzająca** (5 min.)

- Zapoznanie uczniów z planem zajęć.
- Wprowadzenie do tematu.

Fazę realizacyjną poprzedza **prezentacja projektów w formie pisemnej, graficznej**. Nauczyciel z wybranym jury ocenia etapy i całość projektu każdego zespołu, wg wcześniej ustalonych kryteriów, a wyniki (punkty) zapisuje w karcie osiągnięć ekoplastyków (40 min.)

Faza realizacyjna

1. Ocena stanu naszej miejscowości w wymiarze ekologicznym oraz warunków naturalnych – praca w grupach; wykonanie zadania metodą róży diagnostycznej (45 min.)

- *Uczniowie w grupach układają i zapisują na kartkach A4 po 5 pytań do zagadnień/działów, nad którymi pracowali wcześniej. Oto, przykładowe sformułowanie pytań:*

I. Walory przyrodnicze Niegowonic.

1. Czy w krajobrazie naszej miejscowości dominują lasy?

2. Czy jest ona atrakcyjna dla turystów, przyrodników?

3,4,5 wg wzoru .....

II. Lokalne zanieczyszczenia wód, powietrza.

1. Czy w najbliższej okolicy znajdują się kominy przemysłowe?

2. Czy zanieczyszczenia docierają do naszej miejscowości?

3, 4, 5 .....

III. Składowanie odpadów stałych. Dzikie wysypiska.

1. Czy w naszej miejscowości dużo jest dzikich wysypisk ?

2. Czy spotyka się je w lesie, na obrzeżach lasu, przy drogach?

3,4,5.....

IV. Stan świadomości ekologicznej społeczności lokalnej.

1. Czy mieszkańcy naszej miejscowości myślą ekologicznie?

2. Czy oszczędzają wodę?

3,4,5 .....

- *Następnie uczniowie ustalają skalę ocen dla każdej odpowiedzi (np.: 0-2pkt, w takim przypadku max. liczba punktów dla każdego działu wynosi 10 pkt.). Po dokonaniu oceny i zsumowaniu punktów w każdym dziale na każdym ramieniu zaznaczają otrzymaną liczbę punktów (załącznik). Łączą punkty pisakami.*

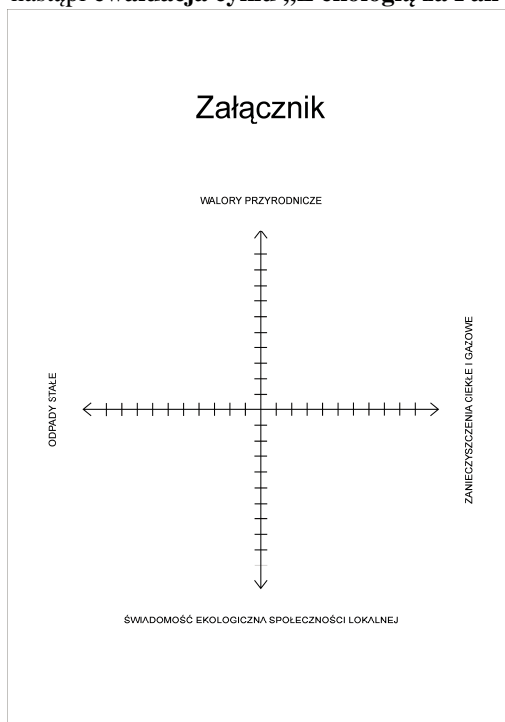
- *Wspólnie zastanawiają się nad otrzymanym modelem o określonym kształcie, tj. nad ramionami najkrótszymi i ustalają przyczynę ich niedomagań. Proponują program naprawczy.*

2. Sporządzenie, kompletowanie dokumentacji dotyczącej propozycji opieki nad przyrodą przez ekoplastyków – praca zespołowa.

- *Uczniowie piszą uzasadnienie propozycji opieki nad przyrodą (po dokonaniu wyboru fragmentu przyrody) oraz krótką charakterystykę geograficzno-przyrodniczą wybranego miejsca.*
- *Pod kierunkiem nauczyciela, uczniowie kompletują dokumentację; dołączają szkic Niegowonic – ważne, aby zaznaczyć to miejsce!; mile widziane zdjęcia!.*
- *Nauczyciel do karty osiągnięć ekoplastyków wpisuje pochwały za pracę nad dokumentacją.*

2-3 delegatów, wspólnie z nauczycielem – opiekunem ekoplastyków, może przedłożyć dokumentację do Urzędu Miejskiego, tuż przed Dniem Ziemi, celem nadania zespołowi statusu społecznego opiekuna przyrody.

UWAGA! W przeddzień DNIA ZIEMI, proponuje się zorganizować wystawę pokonkursową. Podczas apelu szkolnego z okazji dnia Ziemi można wręczyć dyplomy, nagrody zwycięzcom konkursu plastycznego o tematyce ekologicznej oraz ekoplastykom – za wyróżniającą pracę podczas zajęć z cyklu „Z ekologią za pan brat”. Jedna lub dwie wyróżnione osoby mogą przygotować krótkie sprawozdanie z przebiegu w/w zajęć. Po Dniu Ziemi, na zajęciach „EKOPLASTYKÓW” nastąpi ewaluacja cyklu „Z ekologią za Pan Brat”.

MINIANKIETA DLA UCZNIÓW*Informacja wstępna*

Proszę Cię o poświęcenie czasu na wypełnienie tej ankiety. Zależy mi bardzo na odpowiedziach szczerych, a także na wszelkich dodatkowych uwagach.

Dziękuję

.....
(podpis n-la)

Zaznacz krzyżykiem na skali swoje ustosunkowanie do cyklu zajęć:

„ Z E K O L O G I Ą Z A P A N B R A T ”

A. Zajęcia te pomogły mi poszerzyć posiadaną wiedzę ekologiczną:

zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak

B. Sposób prowadzenia zajęć zaciekał mnie:

zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak

C. Podczas zajęć byłam aktywna (byłem aktywny):

zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak

D. Współpraca w naszej grupie układała się dobrze:

zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak

E. Na zajęciach panowała dobra atmosfera sprzyjająca wspólnej pracy:

zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak

E. Pomoce dydaktyczne były ciekawe i pomagały we wspólnej pracy:

zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak

G. Na zajęciach szczególnie zainteresowało mnie .....

.....
.....

H. Jakie masz inne uwagi, propozycje?

PYTANIA SPRAWDZAJĄCE WIEDZĘ EKOLOGICZNĄ UCZNIA

1. Jak dzielimy odpady?
.....
2. Podaj przykłady odpadów nadających się do recyklingu.
.....
3. Na czym polega: segregacja śmieci, utylizacja (można wykonać rysunki).
4. W jakich akcjach zbiórki surowców wtórnych uczestniczyła nasz szkoła w b.r. szk.?
.....
.....
5. Czy masz pomysł na zmniejszenie ilości odpadów w twoim domu lub szkole?
.....
.....
6. Czy znasz znaki ekologiczne, tj. znaki towarów przyjaznych środowisku?
Narysuj co najmniej 2 i napisz czego one dotyczą.

7. Jaki rezerwat przyrody znajduje się w pobliżu twojej miejscowości?
.....
8. Twoja miejscowość położona jest na terenie parku krajobrazowego. Podaj jego pełną nazwę.
.....
9. W najbliższej okolicy występują rośliny chronione. Podaj kilka przykładów.
.....
10. Czy w naszej gminie jest możliwy rozwój agroturystyki ze względu na walory przyrodnicze? Podaj 3 argumenty.
.....
.....
11. Jakie działania na rzecz ochrony przyrody winny być podjęte w twojej miejscowości?
.....
.....

